

Rakkaus luontoon

Keräilijäalkuihminen, metsästäjä ja puutarhuri olivat luonnostaan ekologisten järjestelmien jäseniä. Näyttäisi siltä, ettei heidän vaikutuksensa luontoon ollut tuhoisaa eikä heidän tarvinnut noudattaa ympäristöä suojelevia kieltoja. Lisäksi, jos heillä olisi ollut tiukkoja rajoituksia, ihminen ei olisi voinut edetä kehityksen tiellä. Silti on väärin ajatella, että vasta nykyään ihmiset ovat kohdanneet toimintansa kielteiset vaikutukset ympäristöön.

Yksittäiset, kapeasti erikoistuneet ja rajatulla alueella eläneet populaatiot ovat toistuvasti kokeneet omien virheidensä tuhoisat seuraukset. Kun ravintopohja romahti, seurauksena oli nälkä ja kuolema. Arvellaan, että jääkaudella oli mammutinmetsästäjien populaatioita. Tällainen metsästys edellyttää hyvin kapeaa erikoistumista. Kuolivatko mammutit sukupuuttoon itsestään vai hävittivätkö metsästäjät ne – joka tapauksessa mammutinmetsästäjien kulttuuri päättyi äkillisesti. Todennäköisesti he jakoivat sukupuuttoon kuolleiden jättiläisten kohtalon. Amerikassa päättyi samoin jättiläislaiskiaisten metsästäjien kulttuuri – laiskiaisten mukana. Euroopassa neoliittisen kauden lopulla metsästäjäheimojen kulttuurit katoavat – niiden tilalle tulevat keräilijäviljelijöiden ja karjanhoitajien kulttuurit, ikään kuin valmiina muualta saapuneina. Jotkut tutkijat uskovat, että metsästäjät heikensivät villieläinkantoja ja kuolivat itse sukupuuttoon. Heidän mailleen asettuneet keräilijäviljelijät ja varsinaiset maanviljelijät tulivat muualta. Liiallinen laidunnus ja savannien polttaminen muuttivat Arabian ja myöhemmin Pohjois-Afrikan autiomaaksi. Entisistä lukuisista asukkaista tuskin kukaan säilyi. Kaikilla mantereilla löytyy autioituneita ja hylättyjä maita, joissa on jälkiä omaperäisistä kulttuureista. Missä niiden asukkaat ovat? He kaikki ovat ympäristön tuhoutumisen aiheuttamien katastrofien uhreja.

Koska ne, jotka eivät osanneet pysähtyä ajoissa, tuhoutuivat, ja ne, jotka eivät vieneet ympäristöä katastrofiin, säilyivät hengissä, luonnonvalinta saattoi vaikuttaa: kehittyi suoja mekanismeja, jotka muuttivat populaation käyttäytymistä vaarallisissa ympäristön häiriötilanteissa. Yksi tällainen mekanismi on rakkaus luontoon – sääli eläimiä ja puita kohtaan, halu olla vahingoittamatta niitä turhaan tai enempää kuin on tarpeen. Hämmästyttävä ominaisuus on kyky myötäelää meille vieraiden olentojen kärsimystä. Lähes jokainen meistä syntyy tämän kyvyn kanssa. Sitä on hyvin helppo kehittää ja vahvistaa lapsessa, jopa psykologiseksi kielloksi asti. Tämä tunne kuitenkin turtuu, kun lapsi huomaa, että aikuiset, joiden käyttäytymiseen hän luottaa ja joita hän jäljittelee, rikkovat tätä kieltoa kevyesti.

Eurooppalainen sivilisaatio, astuttuaan nopean kehityksen tielle, tarvitsi uskoa ihmisen omiin voimiin, kykyyn taistella luontoa vastaan, voittoa se ja muuttaa sitä. Filosofia, taide, tiede ja uskonto – kukin omalla tavallaan – kasvattivat ihmisessä käsitystä omasta poikkeuksellisuudestaan ja riippumattomuudestaan luonnosta. Ajatelkaa: eikö olekin outoa, missä järjestyksessä yhteiskunta hyväksyi nämä tosiasiat, jotka eivät olleet kovin miellyttäviä “Jumalan valitulle”: ensin sen, että Maa ei ole maailmankaikkeuden keskus, sitten sen, että Aurinko on vain tavallinen tähti (kaikki nämä ei niinkään itsestäänselviä totuuksia). Ja vasta vuosisatoja myöhemmin vielä ilmeisempi totuus: ihminen on yksi eläinlaji, ja apinat ovat sen lähimpiä sukulaisia. Onko helppoa niin monien vuosisatojen armottoman luonnon alistamisen jälkeen tulla järkiinsä? Vakuuttaa jokainen yhteiskunnan jäsen siitä, että on aika huolehtia ympäristöstä? Inertia voi olla valtava.

Ja kun ottaa huomioon, kuinka vaikeaa on muuttaa jokaisen ihmisen asenteita ja saada hänet luopumaan jostakin vapaaehtoisesti, käy selväksi, että luonnonsuojelun edistys viimeisten kolmen-neljän vuosikymmenen aikana monissa maissa on hämmästyttävän suurta. Meidän maassamme se alkoi myöhemmin, mutta kasvaa sitäkin nopeammin.

Ihmisten asenteiden muutokset ovat niin merkittäviä, että herää kysymys: ovatko jotkin tiedostamattomat suojamekanismit alkaneet toimia? Miksi kaupunkilainen, joka elää historian mukavimmassa asuinympäristössä – kaupungissa, jonka hän on luonut omien tarpeidensa mukaan – alkaa yhtäkkiä kyllästyä siihen ja pyrkii luontoon? Miksi hän istuessaan television ääressä Moskovassa murehtii Afrikan kirahvien, Sri Lankan norsujen ja Australian vesinokkaeläinten kohtaloa? Olemmeko kenties viisaampia kuin oma järkemme?

Maatalous- ja kaupunkisivilisaatiot ovat syntyneet ja olleet olemassa toistuvasti tuhansien vuosien ajan. Muinaisen Egyptin maisema – pellot, padot, pumput, kanavat. Yhtä yksitoikkoisia ovat muinaisen Kiinan, Intian ja Mesopotamian maisemat. Ja ihmisiä, tuhansia neliökilometriä kohti. Luonnolle ei ole tilaa. Jumalien ja sankareiden kultit. Mutta – yllättävää kyllä – samalla myös pyhien eläinten ja kasvien kultit. Muinaisessa Egyptissä vierailut Herodotos kuvaa niitä hämmästyneenä. Ala-Egyptissä, tiheimmin asutulla alueella, kaupunkilaiset kaivoivat lampia, joissa pidettiin virtahepoja ja krokotiileja. Niitä ruokittiin yhteisön varoista, ja voi sitä, joka niitä vahingoitti. Kissa oli pyhä, ibikset pyhiä, jopa jotkin hyönteiset. Pyhiä kukkia ei saanut repiä, pyhiä lehtoja sai vain ihaila. Samalla Ylä-Egyptissä, harvemmin asutulla alueella, krokotiilien ja virtahepojen metsästys oli sallittua – niitä oli siellä vielä paljon. Intiassa monet eläimet olivat pyhiä, käytännössä suojeltuja.

Luonnonsuojelualueiden, suojelualueiden ja eläintarhojen esimuotoja. Käyttäytymissääntöjä, joita me nyt pyrimme kehittämään. Kaikki tämä on siis ollut mahdollista ennenkin – ja on mahdollista jälleen. Vielä äskettäin pedantti tutkija selitti pyhien eläinten ja kasvien esimerkillä muinaisten egyptiläisten järjettömyyttä ja uskonnollista fanatismia, mutta nyt samaa esimerkkiä käytetään heidän korkean kulttuurinsa ja harkitsevaisuutensa symbolina.

Ihminen ei synny maailmaan tyhjänä tauluna. Hän syntyy käyttäytymisohjelmien kanssa. Hänessä on valtava määrä ohjeita, jotka ovat syntyneet ja testattu lukemattomien esi-isien sukupolvien aikana monenlaisissa tilanteissa. Huolellisesti valikoituja ja taitavasti muotoutuneita vaistoja.

Tarkastelemme aluksi niistä ei kaikkein tärkeimpiä emmekä ilmeisimpiä. Päinvastoin, lähes unohdettuja, melkein tarpeettomia, jotka ilmenevät pieninä omituisuuksina, tottumuksina, mieltymyksinä ja harrastuksina – usein meille itsellemme epäselvinä ja selittämättöminä. Mutta paljon ymmärrettävämpiä, kun tarkastelemme esi-isiemme elämäntapaa.

Vaisto suhtautuu yllättävän hienovaraisesti järkeen. Muinainen käyttäytymisen ohjaaja ei yleensä käskä, ei vaadi sokeaa tottelevaisuutta eikä edes neuvo. Se ohjaa huomaamattomasti haluja ja ajatuksia, jättäen järjelle täyden vapauden muotoilla ne tilanteeseen sopivaksi. Vaisto on vanha ja konservatiivinen, kun taas elämä muuttuu jatkuvasti – siksi meillä on järki, jotta voimme toimia muuttuvissa ja poikkeavissa tilanteissa ja tehdä päätöksiä.

Meistä tuntuu, että toimimme niin kuin toimimme, koska haluamme, meidät on kasvatettu niin tai se on vakaumuksemme – ja harvoin ajattelemme, että meitä ohjaa jokin sokea, karkea voima, joka on järkemme ulkopuolella. Meidän on vaikea uskoa, että vaistot vaikuttavat käyttäytymisemme motiiveihin. Sillä järki ei juuri koskaan taistele vaistoa vastaan eikä vaisto tukahduta järkeä. Ne tekevät yhteistyötä. Ovat tehneet jo miljoonien vuosien ajan.

(Ote V. R. Dolnikin kirjasta *“Biosfäärin tottelematon lapsi”*)